

УДК 271(246.6)

С. А. Шапранський,*кандидат історичних наук, доцент кафедри релігієзнавства Національного університету «Острозька академія»*

ОСНОВНІ СИМВОЛІЧНІ ЗОБРАЖЕННЯ ОРДЕНУ РОЗЕНКРЕЙЦЕРІВ

Стаття присвячена символіці ордену розенкрейцерів. Подано короткі історичні відомості про зародження та становлення ордену, причини його поширення в світі, а також нинішній етап розвитку розенкрейцера.

Ключові слова: символ, орден, розенкрейцер, містицизм.

Основные символические изображения ордена розенкрейцеров

Стаття посвящена символике ордена розенкрейцеров. Поданы короткие исторические сведения о зарождении и становлении ордена, причины его распространения в мире, а также нынешний этап развития розенкрейцера.

Ключевые слова: символ, орден, розенкрейцер, мистицизм.

Basic symbolic images of order of the Rosicrucian order

The article covers the symbolic of The Rosicrucian Order. Short historical facts about an origin and becoming of order, reason of its world distribution, and also the present stage of development of Rosicrucian are given in this article.

Keywords: symbol, order, Rosicrucian, mysticism.

Цікавість до ордену розенкрейцерів виникає на початку XVII ст., коли з'являються перші офіційні документи, які стосувалися їхньої діяльності. Власне сам орден не афішує своєї діяльності, намагаючись уникати офіціозу та публічності, проте, повністю знаходиться поза межами сучасних світових політичних, економічних та культурних процесів йому не вдалося.

Особливої цікавості викликає символіка ордену, яка маючи власні особливості одночасно використовує символи інших, як таємних так і офіційних організацій, надаючи їм при цьому власного трактування.

Одна з перших праць, яка вмістила в собі символічні зображення розенкрейцерів та їх трактування побачила світ у 1785–1788 рр. анонімного автора під назвою «Таємні фігури розенкрейцерів» (Geheime

Figuren der Rosenkreuzer) [1]. Дане дослідження залишається і до цього часу, свого роду, бестселером у даній сфері, адже усі подальші доробки носять епізодичний характер без цілісної картини розенкрейської символіки. До таких можна віднести праці Ч. Геккертон [2], Г. Шустера [3], М. Холла [4], Ю. Воробйовського [5] тощо.

З поширенням інтернету, як одного з найкращих джерел інформації, з'явилося ряд сайтів, які висвітлюють діяльність розенкрейцерів та трактування їх символів [6; 7; 8; 9; 10; 11]. Проте, інформація, яка на них розміщена є скоріше поверхневою і ознайомчою, справжній науковий аналіз у них відсутній.

Містичний Орден «Троянди і Хреста», відомий у всьому світі під аббревіатурою А.М.О.Р.С., свої коріння бере у школах містерій стародавнього Єгипту, де освічені містики збиралися разом для пізнання таємниць існування. Саме тому їх називали «Школами Містерій» (чи «Школами Таїнств»). Вони об'єднували дослідників, що прагнули до розуміння законів природи і всесвіту. У цьому сенсі слово «містерії» в античності означало швидше гносис – сокровенне знання.

Однією із перших шкіл містерій у Єгипті була школа Осиріса. Її вчення торкалося життя, смерті і воскресіння бога Осиріса. Їхня діяльність була представлена у формі театральних дійств або, точніше, ритуальних драм. Із плином часу обряд освячення в цих школах ще більше ускладнився. Їх містичні заняття набули більше закритого характеру і стали проходити виключно у храмах. Розенкрейцерська традиція стверджує, що найбільш шанованим серед освячених був комплекс пірамід у Гізі, які ніколи не були усипальнями фараонів, а були місцями містичних занять і освячень.

Освячення включало обряд символічної смерті. Покладений у саркофаг і приведений до стану відсутності свідомості, він міг відчутти на мить розподіл душі і тіла. Після цього він давав урочисту клятву присвятити усе своє життя містицизму, набувши внутрішньої упевненості в тому, що мета людського життя є вдосконалення душі на шляху земних втілень. Давши клятву, освячений діставав доступ до таємного знання, яке тільки могло бути доступне смертному. Представники школи відображали частину своїх знань на стінах храмів і на численних папірусах. Інша, не менш важлива її частина таємно передавалася з вуст у вуста. Знаменитий єгиптолог Е.А. Уолліс Бадж з повагою відгукувався в одній зі своїх робіт про школи містерій: «У цих «містеріях» мав місце поступовий розвиток людини. Немає ніякого сумніву в тому, що ці містерії були частиною єгипетських ритуалів, і у такому разі, можна стверджувати, що орден, мав таємне езотеричне знання, що ревниво зберігався

учителями. Кожен з них, якщо я правильно розумію очевидне, володів гносисом, тобто вищим знанням, яке ніколи не виражалось в письмовій формі. Отже, абсурдно було б шукати в єгипетських папірусах опис таємниць, що становлять езотеричне знання ордену» [12].

Уже фараон Тутмос III (1504–1447 рр. до н.е.) об'єднав усіх посвячених у єдине братство, правила і основи якого втілені сьогодні в А.М.О.Р.С. Традиція розенкрейцерів свідчить, що він відчув себе «вознесеним» до небес і довів цим свою космічну обраність. Завдяки правилам, встановленим Тутмосом III, це братство, члени якого працювали у різних школах містерій, кожна з яких мала свій статут, стало справжнім містичним орденом з єдиним кодексом.

Через майже сімдесят років у царському палаці Фів народився фараон Аменхотеп IV, що став найосвіченішою людиною свого часу. Прийнятий дуже рано в таємний орден, він настільки перейнявся його вченням, що змінив колишнє ім'я, назвавшись Ехнатон, що означало «близький Атону» або «слава Атону». У Єгипті він став ініціатором корінних перетворень в області релігії, культури і мистецтва. Кинувши виклик жерцям Амона, він уперше оголосив, що Бог єдиний, і це було сказано в епоху цілковитого панування політеїзму. Незабаром після його смерті у 1350 р. до н.е. фіванські жерці відновили культ Амона, але справа Ехнатона вже стала частиною історії.

З Єгипту орден поширився в Грецію через старогрецьких філософів Фалеса і Піфагора (VII і VI ст. до н.е.), потім в Італію під впливом Грєбля (203–270 рр.). У епоху Карла Великого (742–814 рр.), завдяки філософові Арно, орден проник у Францію, а потім у Німеччину, Англію і Нідерланди. Впродовж наступних століть алхіміки і тамплієри (храмовники) внесли вклад у поширення ордену на Сході і Заході. Через обмеження свободи совісті іноді він ховався під різними назвами. Проте в усі епохи і в усіх країнах він не припиняв своєї діяльності, поширюючи свої ідеали і вчення, прямо або побічно беручи участь у розвитку мистецтва, науки і цивілізації в цілому.

Новий шлях орден розпочав у 1378 р., коли, за переказами, в Німеччині народився Х. Розенкрейц. Усі подробиці його біографії відомі лише з розенкрейцерських документів початку XVII ст., тому неможливо сказати, чи існувала насправді така особа. Згідно розенкрейцерському відданню, викладеному в маніфесті «Слава Братства» («Fama Fraternitatis»), Х. Розенкрейц спочатку виховувався в монастирі, а потім відправився в паломництво у Святу Землю. Проте, волею долі, паломництву в Єрусалим він віддав перевагу спілкуванню з мудрецами Дамаску, Феса і Дамкару. Повернувшись на батьківщину, разом з трьома

своїми учнями він створив братство «Троянди і Хреста», головною метою якого було досягнення Божественної мудрості, розкриття таємниць природи і надання допомоги людям. У 1484 р. Х. Розенкрейц помер, а рівно через 120 років його могила з секретними книгами, як він і передбачав, була виявлена членами його братства [13].

Перші розенкрейцерські документи з розповіддю про таємне братство і його засновника були анонімно опубліковані у Європі в 1614–1616 рр. і викликали активне обговорення в світських та духовних колах. Багато видатних учених і філософів того часу намагалися знайти це загадкове братство і, згодом, деякі з них (наприклад, лейб-медик і секретар імператора Рудольфа II М. Майер) запевняли, що їм це вдалося [14].

З повною упевненістю говорити про існування розенкрейцерських організацій можна лише з початку XVIII ст. У 1710 р. сілезький пастор Зигмунд Ріхтер, під псевдонімом Синцеріус Ренатус (широко обертений), опублікував трактат «Теоретико-практична теософія. Істинне і повне приготування філософського каменю братства від ордену золото-рожевого хреста». У творі, що складається із 52 статей, Ріхтер, представлявся членом цього братства і повідомляв, що воно складається з відособлених відділень, в кожне з яких входить 31 адепт. Братством керує «Імператор», у нього приймаються лише масони у ступені майстра. Цікаво відмітити, що згодом, вже у XIX ст., Уінні Уесткотт (глава представництва розенкрейцерів в Англії і один із засновників Ордену Золотої Зорі), стверджував, що Ріхтер дійсно був главою розенкрейцерського братства, заснованого Х. Розенкрейцем [15].

Уперше розенкрейцери відкрито оголосили про себе у 1757 р., коли у Франкфурті було створено братство «Золотих Розенкрейцерів» (чи братство «Золото-рожевого Хреста»). Саме у ньому, як впливає з антирозенкрейцерської публікації «Викритий розенкрейцер» (1781) деякого «Магістра П'янка», використовувалася десятиступінчаста система освячення, згодом запозичена (з невеликими змінами) представництвом розенкрейцерів в Англії, орденом «Золотої Зорі» і орденом «Срібної Зірки» [16].

Згідно з цією системою, орден ділиться на 10 мір: Zelator (у братстві Золотих Розенкрейцерів – Juniores (учень), Theoricus (теоретик), Practicus (практик), Philosophus (філософ), Adeptus Minor (молодший адепт), Adeptus Major (старший адепт), Adeptus Exemptus (вільний адепт), Magister (магістр), Magus (маг), Supreme Magus (верховний маг).

У кінці XVIII ст. створюються нові розенкрейцерські групи, найвідоміша з яких – орден «Азіатських Братів» (інші назви – «Брати Світла», «Лицарі Святого Іоанна Євангеліста»), заснований «сімома мудримися отцями, представниками семи церков в Азії», про існування якого

оголосив у Відні у 1781 р. барон Ханс Карл фон Еккер і Екхоффен [17]. У цей орден, окрім християн, уперше запрошувалися і представники інших конфесій – євреї і мусульмани. Азіатські Брати стверджували, що існують із 1750 р. і мають п'ять мір освячення. На думку французького дослідника ХХ ст. Роберта Амбелена, термін «Азія» не має ніякого відношення до цього езотеричного ордену. Фактично йдеться про словесну аббревіатуру: освячений в орден отримував звання «Egues a Sancti Ioannis Evangelista» (Лицар св. Іоанна Євангеліста); початкові букви цих слів складають аббревіатуру EASIE» [18].

У 1693 р. переселенці розенкрейцери з багатьох країн Європи на чолі з великим магістром Й. Кальпіусом (1673–1708) досягли Нового Світу. На початку 1694 р. вони облаштувалися у Філадельфії. Через декілька років окремі з них перебралися на південь Пенсильванії, заснувавши нову колонію. Створивши власну друкарню, вони видали велике число шедеврів містичної літератури, і саме завдяки цим європейським розенкрейцерам вчення «Троянди і Хреста» поширилося в Америці. Під його впливом народилися багато американських політичних інститутів і отримали безпрецедентний розвиток в США науки і мистецтва. Такі знамениті особи, як Томас Джефферсон (1743–1826) і Бенджамін Франклін (1706–1790), тісно співпрацювали з цими розенкрейцерами [19].

У 1801 р., відповідно до встановлених правил, орден у США увійшов в період мовчання (кожні 108–120 років). У той же час він залишався активним в Німеччині, Франції, Росії і на Сході. У 1909 р. доктор Гарвей Спенсер Люїс вирушив у Францію, щоб отримати там відомості про орден. Впродовж декількох років він вивчав там метафізику і езотеризм. Пройшовши багато випробувань, він зміг зустрітися з одним з французьких керівників ордену. Деякий час потому він отримав освячення в Тулузі і був офіційно уповноважений підготувати відродження ордену в Америці. Коли усе було готовим до цього, маніфестом, що оголосив про новий цикл активності Ордену, послужила брошура «Древній Містичний Орден Рози і Хреста (А.М.О.Р.С.)» [20]. Відповідно до статуту, Верховна Рада Ордену в США проголосила доктора Люїса Імператором. Після смерті Гарвея Спенсера Люїса у 1939 р. був призначений Імператором його син Ральф Максвелл Люїс. Після Другої світової війни керівники ордену в Європі вирішили застосувати у всьому світі методіку навчання, прийняту орденом у США. Нині А.М.О.Р.С. є єдиним хранителем розенкрейцерської традиції у тих країнах, де його діяльність дозволена законом. Нині вищим посадовцем ордену Троянди і Хреста є Х. Бернар, обраний на Верховній Раді. Згідно з цим титулом, він є гарантом Традиції розенкрейцерів в усіх країнах світу.

Діяльність розенкрейцера – це віддзеркалення символу троянди і хреста, сполучає у собі самопожертвування і таємне знання і примушує служити їх вищому ідеалу. Дана гіпотеза виражається у символі пелікана, що годує своєю кров'ю і плоттю пташенят і захищає їх розпростертими крилами. Пелікан приносить себе у жертву, живлячи пташенят [21].

За уявленням древніх, пелікан годує пташенят своєю кров'ю (мабуть, до такої думки привело спостереження пелікана, із дзьобу якого пташенята їли рибу, а люди вирішили, що пташенята, засовуючи дзьоби батькам в рот, їдять їх нутроці). Про це навіть «Біблейська енциклопедія» пише: «Пелікан має знизу дзьоба великий еластичний мішок, або зоб, з якого він живить себе і своїх дитинчат, тому утворилося народне повір'я, що він розриває груди і живить своїх пташенят своєю кров'ю» [22].

У середньовічних «бестіаріях» (збірник зоологічних статей з ілюстраціями, в яких докладно описувались різноманітні тварини в прозі та віршах, головним чином, з алегоричною і повчальною метою) це описується приблизно так: «Мати пестить пташенят своїм дзьобом і кігтями так ревно, що убиває їх. Через три дні з'являється батько і у відчай від загибелі свого потомства власним дзьобом роздирає собі груди. Кров з його ран воскрешає померлих пташенят». Оскільки Христос за християнськими міфами теж годує своїх «дітей» кров'ю, воскрешаючи їх для «життя вічного», то, природно, вже у давнину (III–IV ст.) виникла асоціація з пеліканом. Звідси і «воскресіння через три дні» у «бестіаріях».

Ще одним символом розенкрейцерів є хрест із трояндою.

Хрест справданна вважався священним символом. Його можна зустріти на прадавніх пам'ятниках усіх країн: у Єгипті, Ассирії, Індії, Ірландії... По чотирьом кінцям своїм, спрямованим до чотирьох сторін світу, хрест був символом природи».

В. Пьянкович у своїх лекціях про окультизм говорить: «Увесь хрест, що складається з чотирьох елементів або стихій (тобто на кожній окремій гілці хреста є присутнім певний хімічний елемент), є символ доконалої природи».

Авторитетний масонський письменник Рагон говорив про цей же символ: «Троянда є емблемою жіночого начала, а хрест – чоловічого. Їх поєднання – символ вічного всесвітнього відтворення» [23].

Інший символ представляє розенкрейцерський фартух або запон. Фартух білий з червоною обрамленням, трояндою і помаранчевим хрестом.

Ще один символ складається зі все того ж трикутника – символу нижчого світу сефіротів і подібності хреста. Цей знак, що здається з

першого погляду хрестом, є одночасно символ акації, аналогічної глоду і єврейській букві «вау», яка означає зв'язок.

Символ, що поєднує у собі зображення хреста, троянди, пентаграми, свічі та змії. Змія у даному зображенні символізує хвилястий шлях становлення особистості. Хвіст змії у кінці утворює т.зв. масонський відвів. Свічка символізує мале світло – перші кроки неофіта у сфері окультних знань. Пентаграма, у даному символі, означає поєднання земної і небесної енергії (знань), свого роду знак всемогутності, вищого знання і сили.

Тому цей символ можемо трактувати так: від малого світла масонського посвячення (свічка і вузол) через розенкрейцерство (троянда і хрест. Дуги – графічне зображення теософських планів буття) до зірки всемогутності і всезнання веде людину мудрість його Учителя і його власний Розум.

Емблема західної школи містерій розенкрейцерів є символом, представляючи Бога в дії. Вона дає ключ до минулої еволюції людини і її майбутнього розвитку.

Блакитний фон представляє Бога Отця; золота зірка символізує Христа, що світить з п'яти точок: голови і чотирьох кінцівок; червоні троянди вказують на очищення людської природи – кров прагнучого очищається від пристрасті. Біла троянда символізує чистоту серця. Білий хрест представляє «Золоте весільне вбрання» – ефірний провідник, який будується Духом впродовж життя чистоти і служіння.

У іншому прочитанні хрест вказує на рослину, тваринну і людську життєхвилі. Нижня частина є рослиною, яка живиться через корені духовними потоками від Землі; людина, верхня частина, сприймає духовні впливи від Сонця через голову; тварини обумовлюються духовними струмами, обгортаючи Землю по горизонталі.

Троянда і хрест символізують так само Воскресіння і Спокутування Христа. Це знак розуміється як божественне світло вселеної і земний світ страждань, як Діва Марія і Христос, жіноче начало і чоловіче, матеріальне і духовне, духовна і чуттєва любов. Троянда росте на хресті Дерева Життя – символ воскресіння. Таким чином, хрест з трояндою є символ освяченого, який завдяки роботі над собою зумів розвинути в собі любов, животворящу і перетворюючу матерію.

Ще один символ розенкрейцерів – змія, прикована до Т-подібного хреста. Це означає, що темній натурі людини доведеться померти, якщо дух бажає виконати своє призначення. Цей символ розкриває один з важливих аспектів магійного символізму: «Бути адептом троянди і хреста означає пізнати усі таємниці, пов'язані з трояндою, що розцвіла

у центрі хреста. Троянда в хресті – це досконала людина, що має знання не лише усіх елементів, з яких він складається, і із зв'язків з космосом, але здатне так само відкривати у собі джерело любові до Христа і виливати її на світ. Людина йде по цій християнській дорозі, стає розенкрейцером, навіть якщо вона не записана у реєстри цього стану».

У розенкрейцерів «троянду вічності» можна отримати через зречення від хреста часу. Троянда означає містичні умови, при яких відбувається перетворення любові, краси, добра і радощі, і видима множинність явищ поступається вічній і нетлінній єдності. При цьому троянда з хрестом символізує єдність протилежностей, а троянда у центрі хреста – первинну єдність, з якої розвинувся світ. Хрест у поєднанні з п'ятьма пелюстками троянди став символом Воскресіння і радості. Якщо у верхній частині хреста були три троянди, а у нижній чотири, то це означало синтез духовного світу із земним.

Дана стаття не характеризує усіх символів розенкрейського ордену, лише основні, а також ті, які можемо бачити у зразках сакрального мистецтва попередніх епох. Більш складні символи, які використовуються в таємних обрядах і різного роду містичних діях, потребують детальнішого і ґрунтовнішого аналізу з використанням наукової термінології, яка на даний момент свого розвитку перебуває у стані напрацювання основних положень і категорійних понять.

Список використаних джерел та літератури

1. Geheime Figuren der Rosenkreuzer, aus dem 16ten und 17ten Jahrhundert: aus einem alten Mscpt. Zum erstenmal ans Licht gestellt. – Berlin: J.D.A. Eckhardt, in Commission in der Heroldschen Buchhandlung in Hamburg. – 106 p.
2. Геккертон Ч. Тайные общества всех веков и всех стран / Ч. Геккертон – М. : Типография Е.Н. Ахматовой, 1876. – 588 с.
3. Шустер Г. Тайные общества, союзы и ордена / Г. Шустер. – [б.м.в.], [б.н.в], 1905. – 613 с.
4. Холл М. Адепты Запада Издательство / М. Холл. – СПб : Сфера, 2001. – 624 с.
5. Воробьевский Ю. Шаг змеи / Ю. Воробьевский. – Перм : Пресском ; Яуза. – 2005. – 704 с.
6. Символы Розенкрейцеров. Роза и крест [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://astromagia.narod.ru/text/symbolrc.html>.
7. Розенкрейцеры [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://alombraados.ru/?page_id=105.
8. Духовная школа Золотого Розенкрейца [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.rosycross.ru/pentagram/>.

9. Мистерии розенкрейцеров [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.theosophy.ru/lib/mistrose.htm>.
10. Орден розенкрейцеров Д.М.О.Р.К. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.amorc.org.ru/history.php>.
11. «Исповедание Братства Розового Креста»: легендарная история розенкрейцеров [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://old.gothic.ru/dark/mechanica/mechanica/rosen.html>.
12. Fama Fraternitatis or A Discovery of the Fraternity of the Most Laudable Order of the Rosy Cross [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://rosicrucianzine.tripod.com/fama.htm>.
13. Бадж Э. Египетская религия. Египетская магия / Э. Бадж. – Москва : Алетей, 2000. – 392 с.
14. Majeri M. Arcana Aranissima. Symbolica Aureas Mensae / M. Majeri. – Berlin : Francogurti: Impensis Georgii Heinrici, 1687. – 150 p.
15. Жеребцов А. Тайны алхимиков и секретных обществ / А. Жеребцов. – М. : «Вече», 1999. – С. 181–183.
16. Тайные ордена: Тамплиеры и Община Сиона, розенкрейцеры и алхимики. – Харьков ; Киев ; Ростов-на-Дону : [б.м.в.], 1997. – С. 164–165.
17. Амбелен Р. Иисус, или Смертельная тайна тамплиеров / Р. Амбелен. – СПб : Издательство Евразия, 2007. – 366 с.
18. Тайные ордена: Тамплиеры и Община Сиона, розенкрейцеры и алхимики. – Харьков ; Киев ; Ростов-на-Дону : [б.м.в.], 1997. – С. 164–165.
19. Тайные ордена: Тамплиеры и Община Сиона, розенкрейцеры и алхимики. Харьков, Киев, Ростов-на-Дону: [б.м.в.], 1997. – С. 164–165.
20. Максимов М. Розенкрейцери і їх доля в Радянській Росії / М. Максимов. // «Вісник». – № 2 (261). – 16 січня. – 2001. – С. 38.
21. Біблейська енциклопедія архімандрита Никифора. – М : [б.н.в.], 1891. – С. 72.
22. Пайк А. Мораль и Догма Древнего и Принятого Шотландского Устава Вольного Каменчества / А. Пайк. – М. : Ганга, 2007. – 392 с.
23. Лукин Ю. В мире символов / Ю. Лукин. – СПб : Харбин, ГОА, 1936. – 55 с. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://illusiy.net/index.php/topic,263.15.html>.